

**SIBILELE ÎN TRADIȚIA CULTURALĂ EUROPEANĂ ȘI
ÎN OPERA LUI NICOLAE MILESCU SPĂATARUL
(Cu registru bibliografic. ediții 1450-1672) 11 august 2011**

Ștefan Lupan, dr. conf.

Nicolae Milescu Spătarul a activat în a doua jumătate a secolului XVII înscriindu-se printre marii cărturari umaniști prin adâncă și prodigioasă muncă, cu pregătirea sa enciclopedică, prin traducerile sale răspândind cultura înaltă europeană în spațiile est-europene, mai puțin influențate de cultura și civilizația de Vest.

În toamna anului 1672 N. Milescu, fiind la Moscova, a încheiat lucrul asupra uneia din primele cărți laice din Rusia „Cartea despre Sibile, câte au fost ele și ce nume aveau și despre prorocirile lor”, care, menită să fie înmănată țarului Alexei Mihailovici, a fost bogat împodobită cu chipurile a 12 femei prorocițe pe pânza țesută, pictate în culori.¹ S-a stabilit după documente, că acestea le-a pictat meșterul armean, de origine sosit la Moscova cu puțin timp înaintea lui N. Milescu, Bogdan Saltanov.

Soarta acestei opere a fost contradictorie: pe de o parte ea a servit mai bine de două secole ca izvor de cultură, care deschide perspectivele familiarizării cu bogăția culturii antice greco-romane și tradiția medievală europeană, iar pe de altă parte, începutul studierii acestei opere, care a întârziat cu mai mult de 200 de ani ne pune în față unei diminuări a aportului marelui cărturar. Pentru prima dată “Cartea despre Sibile” a fost publicată în URSS împreună cu alte trei opere sub genericul de «tratate estetice». Autorul articolului introductiv O.A. Belobrova în repetate rânduri subliniază multe neajunsuri observate în text, care sânt puse pe seama cărturarului. O.A. Belobrova scrie: “nu putem să nu subliniem contrarietatea Spătarului, deoarece se referă la prea multe izvoare fără o selecție riguroasă”, “mereu se întâlnesc numele acelorași filosofi și cărturari antici”, “convingerile lui Milescu nu sânt întotdeauna clare, deoarece compunerile sânt executate la comandă și, în al doilea rând, acestea au caracter compilativ”. Cărturarul este învinuit de faptul, că aproape toate tratatele lui suferă de incomplețe (“Cartea ieroglică”, compoziția căreia așa și a rămas necunoscută, «Hrismologhion», numai prima carte din trei), de contradicții lăuntrice, nefinisare și insuficiență de conținut. După părerea autoarei, aceasta se datorează grabei, lucrului sincronic asupra diferitor opere și poate propriei dezordonări și neglijențe. Artă acestei opere a fost contradictorie: pe de o parte ea a servit mai bine de două secole ca izvor de cultură, care deschide perspectivele familiarizării cu bogăția culturii antice greco-romane și tradiția medievală europeană, iar pe de altă parte, începutul studierii

acestei opere, care a întârziat cu mai mult de 200 de ani ne pune în față unei diminuări a aportului marelui cărturar. Pentru prima dată "Cartea despre Sibile" a fost publicată în URSS împreună cu alte trei opere sub genericul de « tratate estetice ». Autorul articolului introductiv O. A. Belobrova în repetate rânduri subliniază multe neajunsuri observate în text, care sânt puse pe seama cărturarului. O. A. Belobrova scrie: "nu putem să nu subliniem contrarietatea Spătarului, deoarece se referă la prea multe izvoare fără o selecție riguroasă", "mereu se întâlnesc numele acelorași filosofi și cărturari antici", "convingerile lui Milescu nu sânt întotdeauna clare, deoarece compunerile sânt executate la comandă și, în al doilea rând, acestea au caracter compilativ".

Vom arăta că N. Milescu în fiecare lucrare insistă asupra ordinii, lămurește, de ce se ține anume de ordinea propusă: „fiindcă orice lucru nu se începe fără vre-o unealta, așa și orice carte nu poate fără Predoslovie, dar [uneori] chiar dacă se începe [fără de ea], apoi nu poate fi pe deplin înțeleasă...”, „căci nu este binele în abundență, dar mult se conține în [cele făcute] bine.

„Cartea despre Sibile” deasemenea tratează materialul într-o ordine strictă. Dar cunoștințele sânt preamulte și diferite, și atunci filosofii le comprimă cu ajutorul a patru întrebări: ***dacă este, ce este, cum este și pentru ce este?*** „Tot așa și nouă ni se cuvine să începem povestea despre Sibile, ca să fie într-o ordine și fără încurcare, căci, după părerea filosofilor, ordinea este cel mai sfânt lucru”.

Dacă facem o comparație a textului „Sibilelor” cu textul existent mai înainte în Rusia, vedem o diferență colosală în folosul textului lui N. Milescu.

Etimologia cuvântului "sibila" era din ordinea dogmelor și a dăinuit aproape două milenii. Nu cunoaștem vre-o încercare științifică de a găsi originile etimonului. Considerăm, că termenul „sibila” are două părți, însă prima parte nu este o alterație a zeității, dar are simpla conotație de „a ști”, iar a doua parte este „abil” adică „care poate” și astăzi este împreunat cu orice cuvânt, fără mari socoteli filologice. Ar fi interesant de știut când a apărut această formă și unde. Pot oare izvoarele literare să ne spună ceva? Forma „abil” și „a ști” au putut apărea în Asia Mică, la heți sau în Babilon, dar nu la greci și nu la romani. Ea este atestată din sec IV p.e.n. la Platon și Aristofan.

În privința mulțimii de autori,ordinea e următoarea: începe cu reprezentanții școlii Academiei lui Plaon – Platon, Iamblich, Porfîriu, cu precizarea, că „în cea mai mare parte istoricii antici eleni și părinții bisericii de răsărit amintesc [de] Sibile și de stihurile lor”. Apoi autorul numește pe înțelepții și filosofii latini , (pe care i-a selectat Petru Crinitus), așa ca

Cicero, Pliniu, dar mai înainte Varron în cărțile sale către Cezar „Despre cele divine”, apoi Corneliu Tacitus, Solin, Fenestella, Martian Capella, Vigiliu, Serviu și alții.

Al treilea rând îl ocupă istoricii greci: Diodor Siculul, Strabon, Suidas, Elian.

Al patrulea rând – autorii creștini antici și părinți ai bisericii: Iustin martirul și filosoful, Clement Alexandrinul, Stratonic, Cuman, Theophil, Coavtolic.

Al cincilea – părinții bisericii de Apus – Lactanțiu, Hieronym, Augustin și alții. Însfârșit Milescu îi numește pe câțiva autori din timpurile mai recente (sec. XVI – XVII) ca Sixtus din Siena (Senenianul), Petru Messia, Petru Cassia, Garlarza, încheind registrul cu afirmația, că încă mulți alții au scris și scriu.

Aici sânt numiți 31 de autori, iar în textul propriu zis, mai sunt numiți 43 de autori din toate timpurile cu indicația operelor lor și cu multe citate traduse expropt, deci, în total sunt citați 74 de autori, plus „cartea de harateia elină”, un sul al „cărții părinților bibliotecari” și Biblia. Trebuie de spus, că la adunarea informației date au lucrat până atunci foarte mulți savanți șolaști europeni timp de 200 de ani, și e firesc, ca N. Milescu a folosit izvoare enciclopedice, creând o operă mare.

În sec.XII teologul, filosoful școlast **Petrus Abailardus** în voluminoasa scrisoare către Eloiza a întreprins o vastă istorie a demnității femeilor referitor la credință, și în legătură cu aceasta (mărturisim pentru prima dată) Abailardus povestește istoria sibilelor din Virgiliu, Varron, Augustin, Isidor, Hieronym, Lactanțiu. Însă aceste pasaje au fost cunoscute doar după Marea Revoluție franceză, publicate în 1796, fiindcă operele filosofului au fost interzise și condamnate la ardere în timpul vieții lui, iar N.Milescu nu a putut să le consulte.

Din epoca Renașterii sibilele adesea erau introduse în arta bisericească, deoarece și acestea alături de prorocii din Sf. Scriptură au prezis venirea Mântuitorului, căderea imperiilor etc. În muzeul Britanic se păstrează trei seturi cu imagini a sibilelor: un set de imagini (B XII., 172, 25-36) publicat în volumul **Philippo Barberi** „Opucula”, Roma, 1481.

Cunoaștem, că pentru întâia dată "cartea Sibilelor" a fost tipărită de **Iohann Guttenberg**(Genszfleisch) cu un deceniu înaintea vestitei Biblii, în 1445 după un manuscris din cca 1360 din Turingia. În 1495 la Veneția Aldus Manuțius întreprinde tipărirea unui volum de poezii, distihuri, elegii de Theocrit, Caton, Theognid, Phochilid, Pzthagora, Hesiod, în care au găsit loc învățăturile celor șapte înțelepți și stihurile sibilei Erythrea.

Exact peste o sută de ani după **Iohann Guttenberg Xystus Betuleius** publică la Bazel manuscrisul adus de la Veneția la Augspurc, iar încă peste

zece ani participă la adnotarea altui manuscris - din Florența, publicat de urmașul primului tipograf din Italia - **Castalione**. Manuscrisul i-a aparținut lui Marcus Antimachus.

Sebastian Castalionis (Castelio) publică la Bazel, în 1546. o traducere în versuri . În 1567 la Veneția apare opera "De Sibyllis et Carminibus sibyllinis" îngrijită de unul din cei mai fructuoși savanți greci ai Renașterii, Panvinio Onuphre, care în viața sa scurtă (de 39 de ani) a reușit să se descurce în bogăția de antichități din Vatican și a publicat vre-o zece lucrări de o valoare inestimabilă, a întreprins lucrări de numismatică, medalii, inscripții și monumente importante pentru stabilirea cronologiei.

În 1589 la Paris apare publicația bilingvă "Sibyllina oracula" cu traducerea în latină de Sebastian Castaliones, editată de **Iohannes Opsopoeus**. Notele sânt facute de cei mai mari enciclopediști ai timpului - Castalio, Turnebus, Ioh. Auratus, Almarus Ravcourt (Aimar Ranconet 1498/99-1559). În sec.XVI s-au adresat la tema profețiilor sibilelor Joseph și Iulius Scaliger, Casaubon, Capellius și mulți alții. **Iohannes Cocceius** (Koch) a găsit manuscrise mai corecte și le-a publicat la Paris în 1599. **Petrus Petitus** publică opera în trei cărți "De Sibylla", **Franciscus Collius** - "De Sibyllis", **Daniel Clasenius** - trei cărți "De oraculis", **Caesar Baronius** - "Apparat ad Annalem N 11", **Cudworthus** - "Systemate vonητο universi", **Sebastian Castello** - "Prolegomenis ad Sibyllina", **Ianus(Ionas)Velissius** - trei cărți "Lectionibus criticis" etc.

La începutul sec. XVII **Joseph Scaliger**(1540-1609) scria: "Quid pseudosibyllina Oracula, quae Christiani gentibus objiciebant, quum tamen e Christianorum officina prodissent, in gentium autem bibliothecis non reperirentur". În scrisorile sale din 1603-1606 către alți savanți el scria, că oraculele sibiline sînt compuse de creștini. Savantul flamand **Franciscus Lucas Brugensis** (1548-1619), care activa în Louvain, publică în 1605 "Commentarii la evangelistul Mathei", în care afirmă, că Magii de la Răsărit au putut interpreta apariția astrului ca semn de nașterea noului împărat iudeu, fiindcă puteau ști de prezicerile sibilei Erythrea. *Noi considerăm, că tradiția de a pune pe seama stelelor viața și soarta fiecărui om este din cele mai vechi timpuri la toate popoarele, când nașterea aparentă a unui astru sau căderea de pe cer era tălcuită ca nașterea sau moartea unei ființe omenești.*

O epocă în cercetarea temei sibilelor începe cu publicația savantului luteran **Erasm Schmidius** (1570-1637), profesor de matematică și limba greacă la Wittenberg, în baza a trei comunicări la seminarele consacrate Sf.Ecaterina, ocrotitoarea filosofilor din 1607-1617. În 1617 apare de sub tipar a treia lecție, iar în 1618 este publicată întreaga lucrare din trei părți. A treia lecție din promoția XXIV din 23 septembrie 1617 conține replica la

teza lui Samuil Meisius, care se pronunța clar, că proorociriile sibilelor trebuiesc calificate drept falsificări creștine, înșelăciuni, escrocherii, iar stihurile sînt de o calitate literară mediocră...

Profesorul de istorie din Amsterdam **Gerard -Iohann Vossius** (1577-1649) a scris lucrarea din două cărți despre poezii grecești și latine, dar în care scrie de sibile și prezicerile lor, aderând la părerea lui Opsopoeus, că oraculele sînt "flecăreli creștine." Opera a văzut lumina tiparului după moartea autorului.

1 Sebastian Castalione, numele de familie este simptomatic, deoarece Castalia era vestitul izvor din Fochida pe coastele Parnasului, după mitul cu nimfa Castalia, care, urmărită de zeul Apollon a fugit și aici s-a înecat. Izvorul a fost consacrat muzelor, numite apoi *castalide*. Apele acestea provoacă inspirație poetică celor ce o beau. N.Milescu zice "apele Castaline". Alte zeițe ca Hippocrena, Parnassa și Aganippa aveau izvoarele lor pe muntele Helicon în Beotia. (Helicon este și în Locrida). Izvorul Castalia începe între două vîrfuri de munți Cyrha și Nysa și curge cu multe cascade pe o rocă. N. Milescu scrie din istoriile grecești, că regele Filip al Spartei a trimis sfinți să întrebe de sibila de la izvorul Castaliei, dacă va avea izbândă la bătălii. Beotia, Locrida, Fochida, Etolia, Megare, Attica și a. în evul Mediu erau regate mici din regiunea Livadia, după orașul-capitala ei, aproape de Lepante. Centrul Delphi devine Castru, iar Eleusis – Lepsina.

Umanistul și filosoful danez **Hugo Grotius** (1583-1645) publică în 1627 lucrarea "De veritate religionis christianae", apoi în 1641 - "Annotationis in Evangelia", în care afirmă, că textele sibilei de la Roma puteau conține idei mesianice israelite, dar își pune întrebarea: cum au putut Cei trei Crai de la Răsărit să cunoască dinainte de nașterea lui Isus, considerând că textele sibiline erau înainte de nașterea lui Hristos. Profesorul de teologie la Universitatea din Geneva și din 1642 - la Leiden, calvinistul **Friedrich Spanheim** (1600-1649) afirma, că stihurile originale pre-creștine au ars în foc la incendiul Capitoliului, căci au fost inspirate de diavol, iar acestea ce ne-au parvenit nu sînt din cărțile păgâne ale sibilelor. F. Spanheim susține părerea lui Jos. Scaliger.

În 1649 la Charenton și la Paris e publicată lucrarea lui **David Blondel** (1591-1655) cu tematica sibilelor. În prima parte a cărții D. Blondel prezintă sistematic mărturiile păgâne și cele creștine timpurii despre oraculele sibiline și face concluzia, că mărturiile expuse în proorociri sînt false și prezintă niște șiretlicuri a creștinilor și nu izvorăsc din nici o inspirație divină. În 1652 apare o altă lucrare a lui D. Blondel, în care se tratează despre numele sibilelor, câte au fost, ce evenimente au prezis, de etimologia termenului "sibila" (sios + bule) după Varron și Lactanțiu. Însă

scopul lucrării este mai larg - de a găsi rădăcinile rugăcinilor pentru sufletele morților.

În 1662 faimosul savant **Robert Boyle** publică "Disquisitiones de Sibyllis", **Thomas Hyde** - "De religione veterum persarum", **Richardus Montacutius** - "Apparatus ad Originem Ecclesiasticarum", **Tobias Wagnerus** - "Disquisitione in Sibyllina", **Guilimus Caveus** - "Historiae literariae scriptorum Ecclesiasticorum", toate care pun în discuție diferite probleme controversate. **Jacob Gronovius** a adunat *imaginile antice* a sibilelor în lucrarea "V.C. Tesaurus Antiquitatum Graecarum" t.II, tab 42 și urm. cu sibila Erithrea stând pe o piatră ca o statuie. **Iohannes Reiskius** în cartea sa "De Sibyllinis" p.156 arată o monedă de la împăratul Commod cu imaginea sibilei cu sabia în mâna dreaptă și cu o crenguță de laur în cealaltă având inscripția "Col. Aug. Troad". O altă monedă este de la M.Aureliu Antonin Caracala. **Hubert Golțius** în "Historia urbium populorumque Siciliae et Magnae Graeciae" p.219 deasemenea atestă pe monedă imaginea sibilei Cumea.

După apariția operei spătărene, bibliografia publicațiilor în Europa este mult mai bogată, și a trezit critica diferitor savanți.

„Cartea despre Sibile, câte au fost ele și ce nume aveau și despre prorocirile lor”, opera de mare valoare a lui N. Milescu trebuie să fie editată în facsimile și tradusă în limba de baștia a autorului. **11 august 2011**

1. Cu regret, în publicația acestei opere de către savanta O. Belobrova din Sanct-Peterburg nu sânt incluse anume aceste portrete, iar cititorul nu a avut posibilitatea să sesizeze adevărata operă de artă. Însă în carte au fost incluse 40 de ilustrații din diferite manuscrise rusești anterioare, multe executate destul de primitiv, precum și gravurile din cărțile lui Cartari „Imagini delli Dei de gli antichi” Veneția, 1647 și Cezare Ripa „Della novissime Iconologia” Padova, 1625, care nu au atribuție la lucrarea lui N. Milescu. Belobrova O.A. Николай Спафарий. Эстетические трактаты. – Ленинград, 1978.

Imaginea Sibilei Delfica din ex.2 de gală

